

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU

lietā Nr. 2023-03-01

Rīgā

2023. gada 7. novembrī

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Uri Traubes un SIA „PZD-1” konstitucionālās sūdzības, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2023. gada 31. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 38. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 38. panta pirmās un otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 42. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam”.

Satversmes tiesa konstatēja:

1. Latvijas Republikas Augstākā padome (turpmāk – Augstākā padome) 1992. gada 14. janvārī pieņēma likumu „Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu”, saskaņā ar kuru tika atjaunots Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma spēks. Īpašos likumos tika noteikts atsevišķo Civillikuma daļu spēkā stāšanās laiks un kārtība. Augstākā padome 1992. gada 7. jūlijā pieņēma likumu „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību” (turpmāk – Spēkā stāšanās likums), ar kuru noteica, ka šis likums un Civillikuma lietu tiesību daļa stājas spēkā ar 1992. gada 1. septembri.

Saeima ar 2021. gada 30. septembra likuma „Grozījumi likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību”” (turpmāk – Grozījumu likums) 2. pantu Spēkā stāšanās likumu papildināja ar 38. panta pirmo un otro daļu šādā redakcijā: „Ja būve ir patstāvīgs īpašuma objekts saskaņā ar šā likuma 14. panta pirmās daļas 1., 2., 3. vai 4. punktu, līdz būves apvienošanai vienā īpašumā ar zemi būves īpašniekam uz likuma pamata ir lietošanas tiesības uz zemi, ciktāl tās nepieciešamas īpašuma tiesību īstenošanai pār būvi. Šāds likumisko lietošanas tiesību aprobežojums ir reālservitūts par labu būvei, kas ir patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, un lietošanas tiesībām ir piemērojami Civillikuma noteikumi par reālservitūtu, ciktāl šis likums nenosaka citādi.

Būves īpašniekam uz likuma pamata ir pienākums maksāt lietošanas maksu zemes īpašniekam par zemes lietošanas tiesībām. Likumiskās lietošanas maksas apmērs ir četri procenti no lietošanā esošās zemes kadastrālās vērtības gadā, bet ne mazāks par 50 *euro* gadā. Būves īpašnieks un zemes īpašnieks var rakstveidā vienoties par citu lietošanas maksas apmēru. Šāda vienošanās nesaista nekustamā īpašuma ieguvēju, mainoties būves vai zemes īpašniekam.”

Tāpat ar Grozījumu likuma 2. pantu Spēkā stāšanās likums tika papildināts ar 42. panta trešo daļu šādā redakcijā: „Šā panta otrajā daļā minētajos gadījumos

vienošanās vai tiesas nolēmumā noteiktā nomas maksa nav spēkā ar 2023. gada 1. janvāri.”

2. Pieteikumu iesniedzēji – Uri Traube un SIA „PZD-1” (turpmāk – Pieteikumu iesniedzēji) – uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā un otrā daļa neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteikumu iesniedzēju īpašumā ir zeme, uz kuras atrodas citām personām piederošas būves. Starp Pieteikumu iesniedzējiem un minēto būvju īpašniekiem līdz šim pastāvējušas piespiedu nomas attiecības.

Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa paredzot pāreju uz jaunu reālservitūta veidu – zemes lietošanas tiesībām –, kas radot neskaidru un abstraktu zemes īpašnieka tiesību ierobežojumu. Šādu servitūta veidu neparedzot nedz Civillikums, nedz citi civiltiesības regulējoši likumi. Pieteikumu iesniedzēji paļāvušies uz to, ka jauns tiesiskais risinājums netiks ieviests, jo iepriekšējais regulējums bijis stabils un piemērots. Savukārt šā likuma 38. panta otrās daļas dēļ tiekot samazināti ieņēmumi no zemes iznomāšanas, uz kādiem Pieteikumu iesniedzējiem arī esot radusies aizsargājama tiesiskā paļāvība. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa neesot noteikta ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, jo likumdevējs neesot veicis atbilstošu analīzi un ņēmis vērā Satversmes tiesas judikatūru piespiedu nomas jautājumos. Turklāt esot bijuši iespējami alternatīvi risinājumi piespiedu nomas attiecību regulēšanai, piemēram, nosakot, ka starp zemes īpašnieku un būves īpašnieku pastāv personālservitūts, – tādā gadījumā par nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kļūtu būves īpašnieks; veicinot piespiedu nomas attiecību izbeigšanu vai nosakot, ka nekustamā īpašuma nodoklis nav jāmaksā vispār, un atbrīvojot zemes īpašnieku no ienākuma nodokļa un pievienotās vērtības nodokļa samaksas. Nosakot, ka atlīdzība par zemes lietošanas tiesībām ir četri procenti no zemes kadastrālās vērtības gadā, neesot pilnvērtīgi

izvērtēts zemes īpašnieka tiesību ierobežojums, jo neesot veikti pamatoti ekonomiski aprēķini.

Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa paredzot vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām. Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrajā daļā noteiktā atlīdzība esot attiecināma vienlīdz uz visiem zemes īpašniekiem dalītā īpašuma gadījumā neatkarīgi no zemes lietošanas veida, mērķa un objekta, kas uz tās atrodas, taču skarot zemes īpašniekus atšķirīgi. Proti, gadījumā, ja īpašuma tiesības uz zemi pieder valstij vai pašvaldībai, zemes īpašnieka ienākumi tiek būtiski palielināti, bet citos gadījumos – būtiski samazināti un visvairāk samazināti tiem zemes īpašniekiem, uz kuru zemes ir komercobjekti. Vienādajai attieksmei pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām neesot leģitīma mērķa, un neesot ievērots samērīguma princips.

Piespiedu nomas attiecības starp dažiem Pieteikumu iesniedzējiem un būvju īpašniekiem esot neregulētas ar tiesas spriedumiem. Tādējādi, pēc Pieteikumu iesniedzēju ieskata, Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa, nosakot, ka vienošanās vai tiesas nolēmumā noteiktā nomas maksa nav spēkā ar 2023. gada 1. janvāri, pārkāpjot no Satversmes 1. panta un 92. panta pirmā teikuma izrietošo *res judicata* principu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā un otrā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, Spēkā stāšanās likums 38. panta otrā daļa atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, kā arī šā likuma 42. panta trešā daļa atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam.

Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā un otrā daļa un 42. panta trešā daļa esot pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, tāpat esot pietiekami skaidri formulēta un publiski pieejama. Minētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Reālservitūts esot labāk piemērots zemes lietošanas tiesību institūta izveidošanai, jo tas varot tikt nodibināts ne tikai līgumiski, bet arī ar tiesas

spriedumu vai likumu. Pēc Saeimas ieskata, nepastāvot tikpat efektīvi alternatīvi līdzekļi dalītā īpašuma problemātikas risināšanai, kā arī no zemes lietošanas tiesību noteikšanas sabiedrības ieguvums esot lielāks nekā atsevišķiem indivīdiem nodarītais zaudējums.

Zemes lietošanas maksa sastāvēt no divām šādām komponentēm: ienākums, kura apmērs ir taisnīgs atbilstoši šā brīža ekonomiskajiem apstākļiem, un izmaksas, kas saistītas ar lietošanā esošās zemes atrašanos īpašumā, proti, 2,1–2,5 procenti no zemes kadastrālās vērtības gadā un nekustamā īpašuma nodokļa kompensācija 1,5 procentu apmērā no zemes kadastrālās vērtības gadā. Zemes īpašniekam esot nodrošināts ienākums par lietošanas tiesību aprobežojumu, esot izvērtēti likumos noteiktie pienākumi un nodokļu regulējums, kas attiecas uz zemes īpašnieku, zemes īpašnieka ienākumi esot sasaistīti ar ekonomiskajiem procesiem valstī, un esot izvērtēta tiesiskā regulējuma ietekme uz zemes īpašnieku. Tiesiskais regulējums dalītā īpašuma jomā neesot bijis pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties.

Visi zemes īpašnieki atrodies salīdzināmos apstākļos, jo objekts, kas atrodas uz zemes, neesot izšķirošs apstākļos atšķirīgu personu grupu izveidošanās kontekstā. Visos gadījumos īpašuma tiesību aprobežojums esot noteikts vienāds, lai aizsargātu citas personas (būves īpašnieka) tiesības uz īpašumu. Tādējādi Satversmes 91. pants šajā aspektā neesot pārkāpts.

Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa neskarot *res judicata* principu, jo saskaņā ar to nevienam nav tiesību lūgt pārskatīt galīgu un spēkā stājušos spriedumu ar mērķi panākt atkārtotu lietas izspriešanu. Tādējādi Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešā daļa Pieteikumu iesniedzējiem neierobežojot Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu.

4. Satversmes tiesa 2023. gada 2. maijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-02-01 „Par likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 38. panta pirmās, otrās daļas un 42. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam, kā arī 105. panta

pirmajam un trešajam teikumam un likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 42. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam” (turpmāk – lieta Nr. 2022-02-01). Tas 2023. gada 3. maijā publicēts izdevumā „Latvijas Vēstnesis” Nr. 85B, oficiālās publikācijas numurs: 2023/85B.1, un stājās spēkā tā pasludināšanas brīdī – 2023. gada 2. maijā.

Satversmes tiesa secināja:

5. Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 5. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja pasludināts spriedums citā lietā par to pašu prasījuma priekšmetu.

Ar spriedumu lietā Nr. 2022-02-01 Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmā daļa atzīta par atbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Savukārt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa par neatbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Ievērojot minēto, Satversmes tiesa atzina, ka nav nepieciešams vērtēt šā likuma 38. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 91. pantam. Savukārt tiesvedība par Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam tika izbeigta.

Pieteikumos lietā Nr. 2023-03-01 ir ietverts tāds prasījums, kas citstarp jau ticis izspriests spriedumā lietā Nr. 2022-02-01. Proti, prasījums par Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās un otrās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam. Tātad prasījums lietā Nr. 2023-03-01 ir identisks tam, par kuru jau pasludināts spriedums lietā Nr. 2022-02-01.

Pieteikumu iesniedzēji lietā Nr. 2023-03-01 Satversmes tiesā vērsušies 2023. gada 23. janvārī un 8. februārī, tas ir, pirms sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 spēkā stāšanās dienas. Šajā spriedumā tiesa nolēmusi, ka Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrā daļa ir atzīstama par spēkā neesošu no 2024. gada 1. jūlija (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01*

26. punktu). Tātad spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 ir izlemts jautājums par Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas spēkā esību arī attiecībā uz Pieteikumu iesniedzējiem lietā Nr. 2023-03-01.

Līdz ar to par prasījumu izvērtēt Spēkā stāšanās likuma 38. panta pirmās un otrās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam pastāv Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 5. punktā paredzētais priekšnoteikums tiesvedības izbeigšanai.

6. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu tiesvedību lietā var izbeigt ar Satversmes tiesas lēmumu citos šā panta pirmās daļas 1.–5. punktā neminētos gadījumos, kad tiesvedības turpināšana lietā nav iespējama. Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmā daļa ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un tiesai nebūtu jātaisa spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 12. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-06-03 11.2. punktu*). Konstitucionālās sūdzības gadījumā strīda esība nozīmē to, ka personas pamattiesību aizskārums joprojām nav novērsts. Ja iestājušies tādi apstākļi, kas norāda, ka strīds pēc būtības ir atrisināts un tādējādi ir zudusi konkrētās personas pamattiesību aizsardzības vajadzība, Satversmes tiesa, respektējot procesa ekonomijas principu, var izbeigt tiesvedību lietā.

6.1. Spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 secināts, ka nav nepieciešams vērtēt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 91. pantam, jo minētais likuma pants jau tika atzīts par neatbilstošu citiem Satversmes pantiem. Pieteikumos lietā Nr. 2023-03-01 arī ir ietverts prasījums izvērtēt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Pieteikumu iesniedzēju konstitucionālajās sūdzībās norādītie faktiskie apstākļi un juridiskais pamatojums ir līdzīgi lietā Nr. 2022-02-01 izvērtētajiem faktiskajiem apstākļiem un juridiskajam pamatojumam par Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas satversmību. Proti, Pieteikumu iesniedzēji nav norādījuši jaunus argumentus, kuri jau nebūtu izvērtēti spriedumā lietā Nr. 2022-02-01. Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka Pieteikumu iesniedzēji nav izteikuši tādas

argumentus un arī no lietas materiāliem nav konstatējami tādi apsvērumi, kas norādītu uz nepieciešamību vērtēt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Procesuālās ekonomijas principam pretēja būtu tāda prakse, kad, pastāvot līdzīgiem faktiskajiem un juridiskajiem apstākļiem, Satversmes tiesa vairākkārt izlemtu vienu un to pašu jautājumu. Līdz ar to par prasījumu izvērtēt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam tiesvedības turpināšana lietā nav nepieciešama.

6.2. Tomēr prasījumu konstitucionālās sūdzības gadījumā veido ne tikai lūgums attiecībā uz apstrīdētās normas atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normai, bet to var veidot arī lūgums par normas spēkā esību attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju (*sal. Satversmes tiesas 2017. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-10-01 15. punkts*). Pieteikumu iesniedzēji lūguši atzīt Spēkā stāšanās likuma 38. panta otro daļu par spēkā neesošu jau no viņu pamattiesību aizskārums brīža. Tādējādi Satversmes tiesai jāizvērtē šis Pieteikumu iesniedzēju lūgums.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas, ja tiesa nav noteikusi citādi. Minētā likuma norma tiesai piešķir plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums gadījumos, kad lieta ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, ir pēc iespējas novērst pamattiesību aizskārums. Turklāt, nosakot konkrētu brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, Satversmes tiesa izvērtē arī to, vai pastāv kādi apsvērumi, atbilstoši kuriem apstrīdētā norma būtu jāatzīst par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē ne tikai attiecībā uz to personu, kuras pamattiesību aizsardzībai iesniegts pieteikums Satversmes tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-24-01 17. punktu*).

Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 jau ir izteikusi apsvērumus par to, kādēļ Spēkā stāšanās likuma 38. panta otro daļu nevar atzīt par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē. Tātad Satversmes tiesa ir izlēmusi arī jautājumu par brīdi, no kura šī norma zaudē spēku. Līdz ar to arī šajā prasījuma daļā tiesvedība lietā nav turpināma un pastāv Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktā paredzētais pamats tiesvedības izbeigšanai.

6.3. Vērtējot Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2022-02-01 secināja, ka minētā norma neregulē personas tiesības atsākt tiesvedību konkrētajā lietā pēc tam, kad šajā lietā ir pieņemts un stājies spēkā tiesas spriedums, vai jaunas tiesvedības uzsākšanu par to pašu tiesību jautājumu, kā arī neparedz tiesas spriedumu atcelšanu. Šī norma noteic vienīgi zemes lietošanas tiesību regulējuma tūlītējo spēku laikā. Līdz ar to Spēkā stāšanās likuma 42. panta trešajā daļā noteiktais tiesiskais regulējums neietilpst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertā *res judicata* principa tvērumā un neskar Pieteikumu iesniedzēju tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ietvertas Satversmes 1. pantā un 92. panta pirmajā teikumā to kopsakarā (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2022-02-01 25.1. punktu*).

Tādējādi tiesvedības turpināšana arī prasījuma daļā par Spēkā stāšanās likums 42. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam nav iespējama.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 5. un 6. punktu, Satversmes tiesa

nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2023-03-01 „Par likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 38. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam

teikumam un 38. panta pirmās un otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam un likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību” 42. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam”.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš